

Валентина Папушина — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Хмельницького національного університету.

Коло наукових інтересів: автор, співавтор понад 50 наукових праць з проблеми формування естетичної культури майбутніх учителів української мови літератури в процесі професійної підготовки.

e-mail: papushyna@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4833-9049>

УДК 378.147:811.161.2+82

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-59-64>

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Професія учителя – одна з найбільш масових у суспільстві, на учителя державою покладена велика відповідальність як на носія універсальних знань, мовленнєвої досконалості, естетичної культури. У підготовці сучасного вчителя у ЗВО залишаються невирішеними проблеми, пов'язані з застарілими методиками та технологіями навчання, які не забезпечують майбутнім педагогам в ході професійної підготовки формування естетичної культури. У статті сформульовані положення концепції формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, у якій враховано вимоги нових стандартів вищої освіти України, державну концепцію нової української школи, вимоги полікультурного громадянського суспільства, умови ринку праці, потреби окремої особистості, а також ідеї людиноцентризму, педагогіки партнерства, суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем і студентом. Мета авторської концепції – розв'язати головну проблему підготовки сучасного вчителя української мови і літератури, що полягає в заміні застарілих змісту, структури, методик, технологій навчання шляхом спрямування їх на формування естетичної культури. Завдання концепції полягає у переосмисленні змісту освіти на користь зростання міжпредметної інтеграції, переходу до цілісних поєднань підходів, принципів, методик у процесі самовдосконалення та творчої самореалізації майбутніх учителів української мови і літератури. Положення концепції реалізуються в освітньому процесі ЗВО шляхом поєднання традиційних методів і форм навчання з інноваційними педагогічними технологіями, що сприяють саморозвитку та самореалізації особистості майбутнього вчителя української мови і літератури, формують його професійні компетентності та естетичну культуру; шляхом забезпечення поетапної організації процесу формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в умовах функціонування комфортного естетичного середовища; здійснення планування й постійного контролю їх естетичної діяльності.

Ключові слова: формування естетичної культури, професійна підготовка, майбутні учителі української мови і літератури, концепція, міжпредметна інтеграція, творча самореалізація, естетичне середовище.

Постановка проблеми. Сьогодні підготовка фахівців у ЗВО має бути спрямована на становлення здатності студентів активно використовувати засвоєні цінності у спілкуванні,

пізнанні й творенні в матеріальній, соціальній, духовній сферах. Естетично довершена людина, фахівець – опора суспільства, творець, здатний повсякчас змінювати життя за законами краси. Формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури вимагає технологій, які б забезпечували високий професіоналізм, творчу самореалізацію, розвивали сучасний стиль мислення, оскільки «виникає потреба змінювати дидактику вищої школи, орієнтувати її на особистість студента та вироблення як фахових компетентностей, так і прикладних особистісно-творчих, комунікативних, соціалізуючих, інформаційно-інтелектуальних» [5, с. 64]. Ці завдання узгоджуються з контекстом закону України «Про освіту» (2017), що визначає як мету повної загальної середньої освіти «різномісний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [3]. Професія учителя сьогодні перебуває під особливою увагою держави, оскільки вона у найвищих проявах піднімається до мистецтва. У проекті концепції розвитку педагогічної освіти (2018) вказується на необхідність переосмислення змісту освіти на користь зростання міжпредметної інтеграції знань, важливість переходу від знань фактів до універсальних компетентностей як цілісних поєднань підходів, методів, принципів, ідей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становленню ціннісних орієнтацій студентів чільне місце відводили Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Буєва, В. Сластьонин. Культурно-історична теорія особистості розглядалася Л. Виготським, С. Рубінштейном, Б. Тепловим, П. Якобсоном. Напрацювання зазначених учених знайшли віддзеркалення у сучасних методиках підготовки вчителя української мови і літератури. Актуальними для нашого дослідження є розроблені засади формування естетичної культури студентів: формування естетичних смаків (Н. Калашник, В. Радкіна); естетичного світогляду (І. Зелена); естетичних почуттів (М. Кір'ян); формування естетичної культури шляхом передачі студентам знань про основні естетичні поняття та категорії (І. Корольова); формування естетичної культури в умовах функціонування комфортного навчального естетичного середовища (С. Вдович, Н. Зацепіна, І. Зязюн, Л. Масол, Н. Миропольська, М. Нечепоренко, О. Пустовойтова, Н. Шийко).

В основі нашого дослідження лежить комплексне поєднання різновекторних підходів учених до вирішення проблеми формування естетичної культури студентів у ЗВО, вони мали вплив на розроблення авторської концепції формування естетичної культури майбутніх учителів української мови літератури у процесі професійної підготовки.

Формування цілей статті: Обґрунтувати авторську концепцію формування естетичної культури майбутніх учителів української мови літератури у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних проблем у підготовці сучасного вчителя, що потребує розв'язання, є застарілі зміст, структура, методики (технології) навчання в системі педагогічної освіти, які не забезпечують майбутнім педагогам можливості оволодіти компетентним підходом, сучасними ефективними інструментами педагогічної праці, не достатньо уваги приділяють формуванню їх естетичної культури. Шляхи й способи розв'язання зазначеної проблеми передбачені через проведення комплексної реформи системи педагогічної освіти, професійного та особистісного розвитку педагогічних працівників. Її вирішення передбачає розроблення сучасних концепцій підготовки майбутніх учителів до педагогічної професії в контексті очікувань суспільства. Однією із складових частин сучасної моделі підготовки вчителя української мови і літератури є формування його естетичної культури на основі ґрунтовних знань та різномісних компетентностей. Оскільки вимогами нової української школи є необхідність впровадження особистісно зорієнтованого підходу в педагогічній освіті, забезпечення формування універсальних компетентностей, набуття майбутніми педагогічними працівниками вмінь та досвіду формування компетентностей учнів, опанування педагогічними технологіями, посилення практичного складника педагогічної освіти, максимального наближення психолого-педагогічної та методичної підготовки до умов майбутньої фахової діяльності, запровадження принципу дитиноцентризму та педагогіки партнерства [2], від діяльності вчителя залежить створення в навчальному закладі атмосфери гармонійного навчання, що даватиме учням не тільки знання, а й формуватиме їх естетичну культуру.

Мета авторської концепції – розв’язати головну проблему підготовки сучасного вчителя української мови і літератури, що полягає в заміні застарілих змісту, структури, методик, технологій навчання шляхом спрямування їх на формування естетичної культури. Завдання концепції полягає у переосмисленні змісту освіти на користь зростання міжпредметної інтеграції, переходу до цілісних поєднань підходів, принципів, методик у процесі самовдосконалення та творчої самореалізації майбутніх учителів української мови і літератури. Вихідні положення концепції визначають професію учителя як одну з найбільш масових у сучасному суспільстві, яка перебуває під особливою увагою держави та забезпечує зростання інтелектуального та культурного потенціалу особистості як найвищої цінності нації, спрямованої на постійне самовдосконалення та формування естетичної культури. Із урахуванням вищезазначеного сформулюємо основні положення концепції:

1. Формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури сьогодні набуває загальнодержавного значення, має враховувати кроскультурність глобалізованого світу, базуватися на ідеях людиноцентризму, педагогіки партнерства, суб’єкт-суб’єктних відносинах між викладачем і студентом.

2. Зміст професійної підготовки майбутніх учителів української мови має відповідати сучасним соціокультурним умовам, враховувати міжпредметну інтеграцію.

3. Формування естетичної культури в ході професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури має здійснюватися через досягнення студентами загальнокультурного та естетичного складників навчального матеріалу, мати лінгвокультурологічну спрямованість.

4. Освітній процес майбутніх учителів української мови і літератури має відбуватися шляхом доцільного поєднання традиційних методів і прийомів навчання з інноваційними педагогічними технологіями, базуватися на тісній співпраці викладачів зі студентами, спрямований на їх самовдосконалення і творчу самореалізацію.

5. Формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури здійснювати в комфортному освітньому середовищі.

6. Забезпечити поетапну організацію процесу формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, планування й постійний контроль їх естетичної діяльності.

Реалізацію положень концепції узгоджуємо з контекстом закону України «Про освіту» (2017), що визначає метою повної загальної середньої освіти «різнобічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [3]. Вимогами нової української школи визначено необхідність упровадження особистісно зорієнтованого підходу в педагогічній освіті, забезпечення формування універсальних компетентностей, набуття майбутніми педагогічними працівниками вмінь та досвіду формування компетентностей в учнів, опанування педагогічними технологіями, посилення практичної складової частини педагогічної освіти, максимального наближення психолого-педагогічної та методичної підготовки до умов практичної фахової діяльності, запровадження принципу дитиноцентризму та педагогіки партнерства [2]. Оновлення змісту професійної освіти – вагомий крок до багатовекторної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури та формування їх естетичної культури. Окрім цього, спрямованість майбутнього вчителя до естетичного сприйняття та розуміння прекрасного, володіння естетичними знаннями, уміннями, навичками, сформованими естетичними судженнями, почуттями, цінностями, ідеалами, досконалою літературною мовою підвищить якість його професійної діяльності.

У дослідженнях Н. Волошиної, І. Зеленої, І. Казанжи, О. Куцевол, Н. Миропольської, Т. Мороз, В. Сидоренко, І. Синиці, В. Шvirки, Г. Шевченко, О. Шевнюк важливе місце в підвищенні естетичної культури майбутніх учителів поряд з іншими видами мистецтва відведено художній літературі. Літературний процес, яким опановують майбутні вчителі української мови і літератури у ЗВО, – найважливіший фактор формування особистості, розуміння нею сутності естетичних категорій та способів творення естетичних цінностей, оскільки багатовікові надбання світових та вітчизняних авторів у соціально-історичних, культурних, естетичних аспектах зосереджені в їх тво-

рах. Сучасна методика викладання дисциплін «Історія української літератури», «Історія зарубіжної літератури» у ЗВО активно звертається до окремих напрацювань «Лінгвокультурології», «Герменевтики», «Лінгвістики» (Н. Волошина, Ж. Клименко, І. Козлик, В. Лелеко, Л. Мацько та ін.), компаративістики (В. Бабенко, О. Куцевол, Л. Мірошніченко, Т. Нефедова, О. Ніколенко, В. Снегірьова). У концепції формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури ключовим виступає когнітивно-лінгвокультурний компонент, що потребує «притоку» нових знань та ідей. Це призводить до необхідності міждисциплінарної інтеграції, підґрунтям якої є пізнання естетичних цінностей як найважливішого засобу спілкування з творами мистецтва. Це дозволить:

- забезпечити стабільні й ґрунтовні універсальні знання майбутнього вчителя української мови і літератури;

- гарантувати багатовекторну інтелектуальну та кроскультурну спрямованість формування професійно-педагогічних та естетичних компетентностей;

- надати можливість студентам визначати пріоритетність запропонованих завдань, форм, методів роботи;

- спрямовувати засвоєння навчального матеріалу на збагачення суб'єктивного естетичного досвіду кожного студента, формувати його прагнення до самореалізації.

Використання інноваційних технологій як інструменту розвитку творчих здібностей досліджували А. Адамова, Т. Аргунова, Н. Балицька, В. Беспалько, А. Біда, М. Бутз, М. Кларін, О. Пехота, Л. Пироженко, І. Пометун, К. Роджерс, С. Рябченко, М. Сілбеман, Ю. Сурмін, К. Федорчук, В. Ягоднікова та ін. К. Роджерс наголошує, що у ЗВО необхідно створити «...умови для актуалізації процесу саморозвитку, природним наслідком чого будуть зміни в напрямі особистої зрілості» [4, с. 52]. При цьому закладається вміння приймати самостійні рішення, випробувати власні сили, здатність розуміти інших учасників навчального процесу, вступати з ними в творче спілкування та співпрацю. Використання інноваційних технологій дає можливість навчити студента самостійно виконувати різноманітні творчі завдання, спонукає до поповнення необхідних для цього знань. Відповідно зростають вимоги до викладача ЗВО як інтелектуальної особистості, зразка естетичної культури, толерантності, духовності, до керування процесом набуття знань сучасною молоддю людиною, розвитку її прагнення досягнення духовних, моральних, естетичних цінностей, до формування естетичної культури. Обов'язковим для кожного викладача є володіння сучасними інноваційними технологіями навчання, психолого-педагогічна майстерність, тісне співробітництво зі студентами, що ґрунтується на спільних інтересах, емоційному комфорті. Здатність викладача впроваджувати новітні досягнення педагогічної науки в навчальний процес залежить від рівня його компетентності з питань формування суб'єкт-суб'єктних відносин зі студентами. Творча, активна індивідуальність у ЗВО формується в ході педагогічної взаємодії викладача й студента як особистісно рівноправних, пов'язаних спільною діяльністю, спілкуванням, взаєморозумінням та взаємовизнанням суб'єктів освіти.

Формування естетичної культури студентів у ході професійної підготовки має здійснюватися в умовах функціонування комфортного освітнього середовища. Естетичне сприйняття дійсності, що базується на естетичній рефлексії, інтерпретація здобутих знань та використання на практиці професійних компетентностей є результатом досягнення мети навчання у ЗВО. Заклад вищої освіти є середовищем, де відбувається естетична діяльність студентів, культурний обмін і спілкування. «Навчальний заклад є не тільки часткою культурного простору суспільства, а й сам виступає як особливий культурний простір» [1, с. 199]. Відтак формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури розглядаємо як цілісний педагогічний процес ЗВО, у якому передбачені співпраця викладачів, студентів та керівників підрозділів університетського освітнього середовища.

Поетапна організація, планування й контроль із боку викладацького складу процесу формування естетичної культури є джерелом набуття майбутніми учителями української мови і літератури естетичних якостей педагогічної сфери діяльності. Вивчивши рівень сформованості естетичної культури першокурсників, їх спрямованість на актуалізацію та розширення естетичних знань, сприяємо визначенню сфери діяльності в естетичному середовищі ЗВО. Вищою формою готовно-

сті студента до педагогічної діяльності уважаємо ґрунтовні знання та їх поєднання з формуванням естетичної культури в науково-практичній діяльності. Орієнтація навчального процесу на кінцевий продукт, забезпечення трансформації набутих естетичних знань у професійну діяльність відкриває перспективу для подальшого зростання особистості.

Висновки. Концепція формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки базується на сучасних вимогах суспільства, ідеях людиноцентризму, педагогіки партнерства та передбачає наповнення навчального процесу національними та кроскультурними цінностями. Підготовка сучасних фахівців має здійснюватися шляхом гармонійного поєднання традиційних методів і прийомів навчання з інноваційними педагогічними технологіями, передбачати міжпредметну інтеграцію і спрямування на практичну естетичну діяльність. Концепцією передбачено розвиток індивідуальних здібностей студентів, їх творчу самореалізацію в комфортному освітньому середовищі ЗВО. Перспективами подальших розвідок є пошуки нових методик та технологій формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки.

Використані джерела

1. Бондырева С. К. Вуз в пространстве культуры и культурное пространство вуза. *Мир психологии*. 2000. № 3. С. 199-205.
2. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
3. Про освіту: Закон України [від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII (зі змінами)]. Редакція від 18.12.2018 та 20.12.2018 рр. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Роджерс К. Личные соображения относительно преподавания и учения. *Открытое образование*. № 5-6, 1993. 287 с.
5. Рябченко С. Інтерактивні технології навчання у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя біології. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Вип. 36, 2011. С. 64-70.

References

1. Bondyрева, S. K. (2000). Vuz v prostranstve kul'tury i kul'turnoe prostranstvo vuza [Higher education establishment in the space of culture and cultural space of the higher education establishment]. *Mir psihologii – The world of psychology*, 3, 199-205 [in Russian].
2. Bibik, N. M. (Eds.). (2018). Nova ukrayins'ka shkola: poradnyk dlya vchy'telya [New Ukrainian school: recommendations for teacher]. Ky' yiv : Litera LTD [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrayiny' "Pro osvitu" [The Law of Ukraine "About education"]. (n.d). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
4. Rodzhers, K. (1993). Lichnye soobrazheniya otnositel'no prepodavanija i uchenija [The best thoughts about teaching and training]. *Otkrytoe obrazovanie – The opened education*, 5-6 [in Russian].
5. Ryabchenko, S. (2011). Interaktyvni tehnologiyi navchannya u formuvanni profesijnoyi kompetentnosti majbutn'ogo vchy'telya biologiyi [Interactive technologies of education in the forming of professional competence of future Biology teacher]. *Psy'xologo-pedagogichni problemy' sil's'koyi shkoly' - Psychology-pedagogical problems in village school*, 36, 64-70 [in Ukrainian].

Валентина Папушина, кандидат филологических наук, доцент кафедры украинской филологии Хмельницкого национального университета, г. Хмельницкий, Украина

КОНЦЕПЦИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Профессия учителя – одна из наиболее массовых в обществе, на учителя как на носителя универсальных знаний, совершенства языка, эстетической культуры государством возложена большая ответственность. При подготовке современного учителя в вузе остаются неразрешенными проблемы, связанные с устаревшими методиками и технологиями обучения, которые не обеспечивают будущим педагогам формирование эстетической культуры. В статье сформулированы положения концепции формирования эстетической культуры будущих учителей украинского языка

ка и литературы, в которой учтены требования новых стандартов высшего образования Украины, государственная политика развития индивидуальных способностей и талантов молодежи, основанная на национальных эстетических ценностях, междисциплинарной интеграции содержания обучения, что предполагает его наполнение ценностным и кросскультурным контентом, а также теоретические наработки современных ученых по данной проблеме. Положения концепции реализуются в образовательном процессе вуза путем совмещения традиционных методов и форм обучения с инновационными педагогическими технологиями, которые способствуют саморазвитию и самореализации личности будущего учителя украинского языка и литературы, формируют его профессиональные компетентности и эстетическую культуру в условиях функционирования комфортной образовательной среды.

Ключевые слова: формирование эстетической культуры, профессиональная подготовка, концепция, междисциплинарная интеграция, творческая самореализация.

Valentyna Papushyna, PhD in Philology, Associate Professor at the Ukrainian Philology Department of Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine

THE CONCEPT OF FORMATION OF AESTHETIC CULTURE OF FUTURE UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

The profession of teacher is one of the most widespread in the society, the state gives the great responsibility to the teacher as the carrier of universal knowledge, clearness of the language, aesthetic culture. Unsolved problems remain during the training of the modern teacher in higher education establishment, connected with outdated teaching methods and technologies, which do not provide the formation of aesthetic culture of future teachers during the professional training. The article formulates the thesis of the concept of aesthetic culture formation of future Ukrainian language and literature teachers, which takes into account the requirements of new standards of higher education of Ukraine, the state concept of the New Ukrainian school, the requirements of a multicultural civil society, the conditions of the labor market, the needs of the individual, as well as ideas of human-centrism, pedagogy of the partnership, subject-subject relations between teacher and student. The purpose of the author's concept is to solve the main problem in training of the modern Ukrainian language and literature teacher, with the method of changing outdated content, structure, methods, technologies of teaching by directing them to the formation of the aesthetic culture. The objective of the concept is to revise the content of education in favor of increasing cross-curricular integration, the transition to holistic combinations of approaches, principles, techniques in the process of self-improvement and creative self-realization of future teachers of Ukrainian language and literature. The thesis of the concept is implemented in the educational process of higher education establishment by combining traditional methods and forms of teaching with innovative pedagogical technologies that contribute to the self-development and self-realization of the personality of the future Ukrainian language and literature teacher, form the professional competence and aesthetic culture; ensuring the gradual organization of the process of formation of aesthetic culture of future Ukrainian language and literature teachers in the conditions of functioning of a comfortable aesthetic environment; planning and constant control of their aesthetic activity.

Key words: forming of aesthetic culture, professional training, future teachers of Ukrainian language and literature, concept, interdisciplinary integration, creative self-realization, aesthetic environment